

Doc. dr Marek GRUCHELSKI

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

Dr Józef NIEMCZYK

Institut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur w Warszawie

POTRZEBY I NIEZBĘDNE DZIAŁANIA W ZAKRESIE AKTYWIZACJI GOSPODARCZO-SPOŁECZNEJ I EKOLOGICZNEJ MAŁYCH GOSPODARSTW ROLNYCH[®]

Needs and necessary measures for economic, social and environmental
activation of small farms[®]

Małe (drobne) gospodarstwa rolne dominują w rolnictwie unijnym, także polskim. Są z natury bardziej wielofunkcyjne niż wąsko wyspecjalizowane gospodarstwa duże. W sposób beznakładowy (tani) wspierają zrównoważony rozwój gospodarczy, realizując funkcje społeczne, ekologiczne, ale również historyczno-kulturowe. Niestety, w Polsce obserwuje się stagnację produkcyjno-rynkową tych gospodarstw po akcesji do UE. Złożyło się na to wiele uwarunkowań. Jednym z nich jest wdrożenie przez Polskę po akcesji do UE tzw. jednolitej płatności obszarowej (system SAPS – Single Area Payment Scheme), bez płatności do produkcji. Spowodowało to zanik produkcji, zwłaszcza w gospodarstwach małych. Istotną przyczyną regresu produkcji zwierzęcej są również wdrożone po akcesji do UE nadmiernie rygorystyczne, nieżyciowe przepisy administracyjno-weterynaryjne.

W obecnej perspektywie finansowo-ekonomicznej 2014-2020, UE proponuje objęcie gospodarstw małych wielostronnym wsparciem administracyjno-ekonomicznym, między innymi poprzez uproszczenie rygorów wynikających z zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance rules). Mijamy nadzieję, że polska administracja rolna podejmie z determinacją do tego zagadnienia, a więc zostanie przygotowany i wdrożony kompleksowy program rewitalizacji i rozwoju małych gospodarstw rolnych. Musi to być jedno z działań priorytetowych w polityce rolnej, jeśli chcemy zahamować dalszy regres małych gospodarstw rolnych.

Small (minor) farms dominate Polish and EU agriculture. They are inherently more versatile than the narrowly specialized large farms. Thus, they cheaply support sustainable economic development, realizing social, ecological, but also historical and cultural functions.

Unfortunately, Poland has witnessed production and market stagnation of these farms after the accession to the EU. This was due to many factors. One of them is the implementation of SAPS – Single Area Payment Scheme after accession to the EU, without production subsidies, which resulted in loss of production, especially in small farms. Another important cause for regression of livestock production are excessively stringent and impractical veterinary administration regulations, implemented after accession to the EU.

In the current economic and financial perspective for 2014-2020, the EU proposes to include small farms for multilateral administrative and economic support, including simplifying the rigors of the cross-compliance rules. Hopefully Polish agricultural administration will approach this issue with determination and a comprehensive program of revitalization and development of small farms will be prepared and implemented. This has to be one of the high priority actions in the agricultural policy if we want to stop the further regression of small farms.

WSTĘP

Po raz kolejny podejmujemy problematykę małych (drobnych) gospodarstw rolnych w Polsce, tj. gospodarstw wytwarzających rocznie produkcję (*Standard Output*) o wartości od 8 do 25 tys. euro.¹ Jest to problematyka mało upubliczniana lub omawiana często nieobiektywnie, tendencyjnie z nastawieniem pejoratywnym w stosunku do gospodarstw drobnych. Niestety, takie nastawienie reprezentuje duża część polskiego społeczeństwa, a sądząc po dotychczasowych działaniach polityki rolnej – również administracja rządowa i samorządowa. Ma to swoje uwarunkowanie

w polskiej historii gospodarczo-społecznej i politycznej, począwszy od gospodarki feudalno-folwarcznej. Po II wojnie światowej propagowano i forsowano rozwój tzw. rolnictwa uspołecznionego, kosztem gospodarstw indywidualnych (kolektywizacja w latach pięćdziesiątych, tzw. uspołecznienie ziemi w latach siedemdziesiątych). Obecnie, po akcesji Polski do UE, forsowany jest priorytet tzw. rozwojowych, dużych, konkurencyjnych na rynku gospodarstw rolnych, natomiast rozwój gospodarstw drobnych, z natury wielofunkcyjnych (poza produkcją rolno-żywnościową i żywnościową gospodarstwa małe pełnią wiele innych funkcji, np. społecznych, w zakresie dziedzictwa i kultury lokalnej, stabilizacji i ochrony otoczenia ekologicznego) ma znaczenie marginalne w polityce rolnej. Traktowane są one, jako rezerwu-

¹ Warto stwierdzić, że np. gospodarstwa rolne o powierzchni mniejszej niż 5 hektarów użytków rolnych, stanowią w Polsce ok. 55%, natomiast w całej UE (EU-27) ok. 67% ogólnej liczby gospodarstw.

ziemi rolniczej dla gospodarstw rozwojowych² oraz przestrzeni pod rozwój budownictwa mieszkaniowego i gospodarczego. Nie ma w polityce rolnej **specyficznych i kompleksowych** działań odnoszących się do drobnych gospodarstw rolnych [1]. Jest to o tyle zrozumiałe, że dotychczas nie było w ogóle takich działań we wspólnej polityce rolnej Unii Europejskiej (UE). Tymczasem sytuacja produkcyjno-rynkowa drobnych gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji do UE jest w głębokiej „zapaści” [2]. Mówi się o dezagryzacji wsi (oraz rolnictwa), głównie na skutek zaniku powszechnego kiedyś w gospodarstwach chowu zwierząt gospodarskich.³ W większości z nich produkcja rolno-żywnościowa, zanikła lub prawie zanikła, zaś grunty rolne tych gospodarstw są uprawiane przez rolników z gospodarstw dużych. Źródłem przychodów tych gospodarstw są więc płatności bezpośrednie [4] oraz praca poza gospodarstwem (w tym dorywcza).⁴ Głównymi przyczynami rezygnacji z produkcji rolniczej jest brak możliwości płynnego zbytu produktów na rynku. Stało się tak po załamaniu się działalności (powszechnej przed 1989 rokiem) spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu – „Samopomoc Chłopska”, oraz po upadku lub prywatyzacji wielu przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, wreszcie po redukcji produkcji w niektórych branżach na skutek przyjętych ograniczeń po akcesji Polski do UE, np. w zakresie uprawy lnu, konopi, tytoniu, chmielu, ziemniaków przemysłowych, buraków cukrowych. Spowodowało to także drastyczne restrykcje weterynaryjno-sanitarne, wdrożone po akcesji Polski do UE, które nie są dostosowane do możliwości małych gospodarstw.⁵

2 W literaturze współczesnej, poświęconej kwestiom agrarnym można spotkać tezy o celowej, poniekąd ukrywanej, tzw. dechłopizacji wsi, jako wypadkowej doktrynalnego wspierania gospodarstw rolnych rozwojowych.

3 Istotną przyczyną zaniku chowu zwierząt w gospodarstwach rolnych, jest wdrożenie w Polsce po akcesji do UE systemu jednolitej płatności obszarowej (*single area payment scheme* – SAPS), a więc na hektar, bez premii do produkcji zwierzęcej, np. do danej ilości sztuk np. krów „mamek”, bydła rzeźnego, owiec, czy kóz. Niestety taki system zaakceptowaliśmy w negocjacjach akcesyjnych. Od 2005 roku w UE był wdrażany nowy system płatności, tj. tzw. system płatności bezpośrednich (*single payment scheme* – SPS), generalnie bez możliwości płatności do produkcji, chociaż możliwe jest stosowanie tychże – do 100% w odniesieniu do krów „mamek” (których praktycznie w Polsce nie mamy), do 40% premii rzeźnej dla bydła oraz do 50% premii dla matek owiec i kóz. Niestety, **Polska dopiero w obecnej perspektywie finansowej 2014 – 2020, proponuje premie dla krów (70 euro/szt.), owiec (25 euro/szt.) i kóz (15 euro/szt.)** – por. *Szczegółowy opis systemu płatności bezpośrednich w Polsce w latach 2015-2020*. Materiały Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wersja internetowa. Wrzesień 2014 r.

4 Z punktu widzenia społeczno-wychowawczego groźnym zjawiskiem na współczesnej wsi polskiej, w tym zwłaszcza w drobnych gospodarstwach rolnych, jest zanik tradycyjnego tu w przeszłości etosu pracy.

5 Odnosi się wrażenie, że **polskie przepisy administracyjno-weterynaryjne są niekiedy bardziej rygorystyczne niż przepisy obowiązujące w innych państwach członkowskich, a ponadto niekiedy są ostrzejsze niż prawo unijne**.

Np. w zakresie uboju gospodarczego zwierząt (na cele własnej konsumpcji) w Rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1099/2009 w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, w art. 7 ust. 1 do którego odsyła art. 10 (Własna konsumpcja domowa), czytamy – *Uśmiercanie i działania związane z uśmiercaniem przeprowadzane są wyłącznie przez osoby posiadające odpowiedni poziom kwalifikacji...*. O wymogu posiadania świadectwa kwalifikacji mówi dopiero ust 2 art. 7. nieodnoszący się jednak do uboju gospodarczego, dokonywanego przez rolnika, hodowcę zwierząt. Tymczasem, w odpowiednich przepisach polskich istnieje również w odniesieniu do uboju gospodarczego wymóg posiadania takiego świadectwa, co więcej wymóg odbycia przez rolnika, ubijającego swoje zwierzęta przeznaczone do własnej konsumpcji, trzymiesięcznej praktyki w rzeźni (co jak wiadomo jest mało realne, gdyż takimi praktykami dla osób dorosłych rzeźnie nie są w ogóle zainteresowane).

Restrykcje te blokują obrót lokalny, w tym sąsiedzki, zwłaszcza produktami pochodzenia zwierzęcego.

Być może, obecna perspektywa finansowa UE – 2014 – 2020, jest ostatnią szansą na wdrożenie właściwej wieloaspektowej (kompleksowej) polityki rolnej w stosunku do drobnych gospodarstw rolnych w Polsce oraz szansą na rozpoczęcie ich rewitalizacji. Najnowsze ustawodawstwo unijne, daje państwom członkowskim możliwość wdrożenia *Systemu dla małych gospodarstw* (rolnych). W ramach systemu możliwe jest uproszczenie systemu wypłacania dla tych gospodarstw płatności bezpośrednich oraz zliberalizowanie rygorów (administracyjno-sanitarnych) w zakresie zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance rules*).⁶

Szansą są również zalecenia i dokumenty Parlamentu Europejskiego, np. *Projekt Rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie przyszłości małych gospodarstw rolnych (2013/2096(INI))*.⁷ Warto podkreślić, że inspiracją tej Rezolucji [3] jest ogłoszenie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych roku 2014 Międzynarodowym Rokiem Rodzinnych Gospodarstw Rolnych. Potwierdza to światowy wymiar znaczenia drobnych gospodarstw rolnych, dominujących w zbiorowości gospodarstw rodzinnych, zwłaszcza wobec globalnego wzrostu ludności i deficytu żywności, który może być ograniczany w istotnym stopniu poprzez aktywizację rolnictwa drobnotowarowego.

Celem artykułu jest omówienie funkcji (zalet) rolnictwa drobnotowarowego oraz niezbędnych działań w zakresie rewitalizacji i aktywizacji gospodarczo-społecznej i innej np. ekologicznej drobnych gospodarstw rolnych w Polsce.

FUNKCJE I ZALETY MAŁYCH (DROBNYCH) GOSPODARSTW ROLNYCH

Trafnie i syntetycznie znaczenie małych gospodarstw rolnych ujmuje wspomniana Rezolucja Parlamentu Europejskiego, gdzie w preambule (pkt. C, D, H, O, R, U, s. 4, 5, 6 – pkt. 1) czytamy, że poza produkcją realizują one funkcje:

- ✓ przyrodnicze i krajobrazowe (*przyczyniając się do utrzymania charakterystycznego krajobrazu europejskiej wsi i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich... małe gospodarstwa rolne stwarzają korzystne warunki dla prowadzenia działalności rolniczej przyjaznej dla środowiska i dbalej o dobrostan zwierząt*). Naszym zdaniem, **istnienie gospodarstw drobnych jest najtańszym sposobem konserwowania i ochrony środowiska naturalnego w ogóle**, zwłaszcza w rejonach cennych ekologicznie;

Świadczy to o słabości polskich procesów legislacyjnych w zakresie polityki rolno-żywnościowej (w tym na etapie uzgodnień resortowych oraz na etapie tzw. *oceny skutków regulacji*, która jest standardowo dokonywana w państwach unijnych), ale najprawdopodobniej jest również poniekąd skutkiem pejoratywnego stosunku (i braku zaufania) do drobnego (chłopskiego) rolnictwa, o czym mówimy we Wprowadzeniu.

6 Patrz – Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE): Nr 1 306/2013 oraz Nr 1 307/2013. Np. w preambule Rozporządzenia Nr 1 306 stwierdza się, między innymi, że rolnicy uczestniczący w systemie małych gospodarstw – *powinni zostać zatem zwolnieni ze stosowania zasady wzajemnej zgodności, a w szczególności z podlegania systemowi kontroli oraz narażenia na stosowanie kar związanych z zasadą wzajemnej zgodności*.

7 Patrz – wersja internetowa z września 2014 roku.

- ✓ społeczne (zapewniając utrzymanie milionom ludzi w Europie i zapobiegając ubóstwu oraz stanowiąc rezerwar siły roboczej dla przemysłu i innych gałęzi gospodarki takich jak turystyka). Naszym zdaniem, jeśli w Polsce nie występuje masowo zjawisko skrajnego ubóstwa i głodu, to jest ono realne w warunkach wystąpienia kryzysu gospodarczego, czy np. militarne. Nie można tego wykluczyć, biorąc pod uwagę aktualne wydarzenia polityczno-militarne na Wschodzie Europy. Taki kryzys, zwłaszcza długotrwały, mogą istotnie buforować drobne i pracochłonne gospodarstwa rolne. Potwierdzają to zapisy:
 - ✓ pkt. H. Rezolucji: *małe gospodarstwa rolne z reguły są bardziej elastyczne i łatwiej dostosowują się do kryzysów rynkowych;*
 - ✓ pkt. O Rezolucji: *gospodarstwa małe produkujące na własne potrzeby – służą, jako zabezpieczenie przed całkowitym ubóstwem, dostarczając przynajmniej żywności i dochodów na skromnym poziomie;*
 - ✓ pkt. U Rezolucji: *w wielu regionach małe gospodarstwa rolne zapewniają utrzymanie rodzinom, które nie mają możliwości znalezienia innych źródeł dochodu;*
- ✓ kulturowe (*pielęgnować piękne tradycje, zwyczaje ludowe i inne niematerialne wartości historyczne oraz wytwarzając produkty regionalne i tradycyjne;*);
- ✓ stanowią ważny element europejskiego modelu rolnictwa oraz trzon wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i zrównoważonego rozwoju regionów, jako całości (pkt. 1, s. 6 Rezolucji). Ponadto, w Rezolucji (pkt. R, s. 6) podkreśla się – szczególną rolę małych gospodarstw w podtrzymaniu żywotności niektórych obszarów, takich jak tereny górskie, obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz regiony najbardziej oddalone.

Odbudowanie produkcji rolno-żywnościowej w drobnych gospodarstwach rolnych, zwłaszcza ekologicznej, mogłoby być ważnym przyczynkiem do neutralizowania zagrożeń zdrowotnych, wynikających z powszechnej konsumpcji żywności schematyzowanej. Oczywiście niezbędne byłoby (jeden z podstawowych warunków), „odblokowanie” w Polsce obrotu lokalnego żywnością, w tym jej sprzedaży bezpośredniej (z gospodarstw rolnych).

NIEZBĘDNE DZIAŁANIA W ZAKRESIE AKTYWIZACJI GOSPODARCZO SPOŁECZNEJ MAŁYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE

W celu ożywienia produkcji rolno-żywnościowej w małych gospodarstwach:

- ✓ Niezbędna jest determinacja administracji rolnej do przygotowania, a następnie wdrożenia **kompleksowych programów rozwojowych** już w obecnej perspektywie finansowej 2014-2020. Sądząc po cytowanych przez nas dokumentach, jest na to unijne przyzwolenie. Jeśli do rozwoju rolnictwa nie podchodzi się doktrynalnie, to naszym zdaniem można z powodzeniem pogodzić rozwój gospodarstw o większym obszarze z rozwojem gospodarstw

drobnoobszarowych. Przykładem może być np. rolnictwo japońskie, gdzie dominują gospodarstwa drobne, a tam gdzie to jest możliwe, funkcjonują duże, nawet pięćdziesięciohektarowe gospodarstwa ryżowe.

- ✓ Konieczne jest pozytywne nastawienie samych rolników (właścicieli drobnych gospodarstw) do podjęcia aktywności produkcyjnej. **Najprawdopodobniej jest już obecnie niemożliwe powszechne zainteresowanie rolników odtwarzaniem i rozwojem produkcji rolno-żywnościowej w gospodarstwach drobnych.** Wielu właścicieli to osoby starsze, nie posiadające następców, wielu z kolei zadowolają przychody z otrzymywanych płatności bezpośrednich i z pracy poza gospodarstwem. Jeszcze inni zajęli się produkcją i usługami pozarolniczymi i nie interesuje ich powrót do intensywnej produkcji rolniczej. Niemniej jednak, wielu drobnych rolników, zwłaszcza w wieku mobilnym, chętnie podejmie wysiłek odtworzenia i rozwoju produkcji rolno-żywnościowej, zwłaszcza w rejonach oddalonych od atrakcyjnych rynków pracy, w rejonach turystycznych, a także na obszarach, gdzie istnieje rynek zbytu (w tym lokalny) danych produktów rolno-żywnościowych. Najbardziej optymalnymi kierunkami produkcji powinny być działalności pracochłonne, np. produkcja owocowo-warzywna, chów drobnych zwierząt (ewentualnie niewielkie stada krów, przy popycie na mleko ze sprzedaży bezpośredniej, np. sąsiedzkiej), przetwórstwo produktów w gospodarstwach rolnych, np. wyrobów mlecznych, mięsnych, zbożowych, ciastkarskich i innych.
- ✓ Niemożliwe jest aktywizowanie produkcyjne małych gospodarstw rolnych bez liberalizacji przepisów administracyjno-sanitarnych i weterynaryjnych. Liberalizacja powinna być na tyle głęboka, aby „odblokować” lokalny obrót produktami rolno-żywnościowymi, poprzez sprzedaż bezpośrednią.
- ✓ Niemożliwe jest właściwe funkcjonowanie małych gospodarstw rolnych na rynku rolno-żywnościowym bez zapewnienia płynnego zbytu wytwarzanych produktów, zwłaszcza surowców. Konieczny jest interwencjonizm państwa w zakresie organizacji małych gospodarstw na rynku, poprzez organizowanie grup producenckich, ale również rewitalizację niektórych gminnych spółdzielni zaopatrzenia i zbytu, zwłaszcza tam, gdzie niemożliwe jest organizowanie grup producenckich. Grupy producenckie z udziałem małych gospodarstw mogą być względnie łatwo organizowane lokalnie, tam gdzie występuje koncentracja danej produkcji, np. ogrodniczej. W przypadku produktów masowych, mniej opłacalnych (ekstensywnych), np. zbóż, gdzie niemożliwe jest organizowanie grupy producenckiej; rolnicy są zmuszeni zbywać produkty na targowiskach lub w obrocie sąsiedzkim (ewentualnie, jak sugerujemy, poprzez spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu, w przypadkach gdyby podjęły one działalność skupową).⁸
- ✓ Istotną rolę mogłaby odegrać polityka tworzenia nowych

⁸ Rewitalizacja działalności skupowej rolniczych spółdzielni zaopatrzenia i zbytu może pozornie wydawać się anachronizmem. Tymczasem funkcjonuje ona powszechnie w gospodarce rynkowej Japonii (w ramach spółdzielczości NOKIO), gdzie dominuje rozdrobnienie produkcji rolniczej. NOKIO została zorganizowana tuż po wojnie przez okupujących okresowo Japonię Amerykanów, przez generała MacArthura.

miejsc pracy w obszarach wiejskich nie tylko w zakresie przemysłu rolno-spożywczego, ale też produkcji dóbr i usług z sektora pozarolnego.⁹ Dogodną formą mogłoby być odtworzenie, ale i tworzenie nowych filii zakładów zlokalizowanych w dużych aglomeracjach oraz rozwój telepracy. Oprócz efektów gospodarczych i społecznych dla mieszkańców obszarów wiejskich, polityka taka poprawiłaby rentowność przedsiębiorstw (niższe koszty pracy). Ponadto pracownicy zakładów z obszarów wiejskich mogliby korzystać z ulg podatkowych oraz niższych kosztów kredytów podobnie jak stosowane jest to do przedsiębiorstw chroniących środowisko naturalne. Z punktu widzenia polityki makroekonomicznej źródłem finansowania ww. ulg podatkowych i tańszych kredytów byłyby dodatkowe dochody podatkowe oraz paropodatkowe (ZUS) od nowozatrudnionych w obszarach wiejskich jak i oszczędności w kosztach finansowania budowy mieszkań i tworzenia miejsc pracy w miastach. Współczesne środki zarówno w zakresie techniki łączności internetowej jak i rozwoju produkcji z wykorzystaniem maszyn numerycznych (w przyszłości i robotów) dają zupełnie nowe możliwości tworzenia bardzo wydajnych i niezanieczyszczających środowisko naturalne (a jednocześnie tańszych niż w dużych miastach) stanowisk pracy.

- ✓ Wydaje się istotne wdrożenie wspomnianego uproszczonego systemu płatności bezpośrednich dla małych gospodarstw rolnych (*system dla małych gospodarstw*) w powiązaniu z liberalizacją przepisów administracyjno-weterynaryjnych.
- ✓ W celu stymulowania rozwoju małych gospodarstw rolnych niezbędne jest (Rezolucja Parlamentu Europejskiego, np. pkt. J, P), tworzenie na wsi właściwego i zadowalającego otoczenia infrastrukturalnego i społeczno-ekonomicznego (alternatywne źródła dochodów, świadczenie usług publicznych). Jest to realizowane w ramach wspólnej polityki rolnej, poprzez programy rozwoju obszarów wiejskich, (w Polsce: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – PROW). Małe gospodarstwa rolne wymagają szczególnego i specyficznego wsparcia, zwłaszcza w przypadku regionów najbardziej oddalonych, górskich, o niekorzystnych warunkach gospodarowania (pkt. M. oraz pkt. 18, s. 8. Rezolucji).

Wymagają one także:

- ✓ właściwego (również specyficznego – dopisek autorów) wsparcia administracyjnego i doradztwa rolniczego i agrobiznesowego (pkt. P Rezolucji),
- ✓ przygotowania odpowiednich rozwiązań i modeli rozwoju dla małych gospodarstw (pkt. 3, s. 6. Rezolucji),
- ✓ zachęty – do zwiększenia sprzedaży bezpośredniej, między innymi sprzedaży produktów tradycyjnych, na rynkach lokalnych i regionalnych, do rozwijania w małych gospodarstwach zrównoważonej formy przetwórstwa z zachowaniem zasad odpowiedzialności oraz niezbędnego i wyważonego systemu kontroli, do rozwoju infrastruktury sprzedaży bezpośredniej,

w tym targowisk lokalnych oraz miejskich, ułatwiają w ten sposób konsumentom dostęp do tanich, świeżych i wysokiej jakości produktów rolnych (pkt. 5, s. 7. Rezolucji),

- ✓ ustanowienia odpowiednich instrumentów inżynierii finansowej w formie np. mikrokredytów, dopłat do oprocentowania kredytów, leasingu finansowego, spłaty pierwszych rat, czy gwarancji kredytowych (pkt. 14, s. 8. Rezolucji),
- ✓ lepszego zorganizowania bezpłatnego doradztwa na potrzeby małych gospodarstw, do uproszczenia procedur związanych z informowaniem, szkoleniem, oceną ryzyka i kontrolą warunków zdrowotnych, do uruchomienia kampanii informacyjnych, do upowszechnienia najlepszych praktyk w obszarze krótkiego łańcucha dostaw żywności (pkt. 16, s. 8),
- ✓ wspierania rozwoju turystyki (agroturystyki – dopisek autorów) na bazie małych gospodarstw rolnych (pkt. 20, s. 8. Rezolucji).

Reasumując, można powiedzieć, że Rezolucja Parlamentu Europejskiego obiektywnie i wieloaspektowo naświetla znaczenie społeczno-gospodarcze, kulturowe i ekologiczne małych gospodarstw rolnych, a więc ich wielofunkcyjność i stabilizowanie zrównoważonego rozwoju oraz formuluje także warunki ich rozwoju w najbliższym okresie. Odnosi się wrażenie, że jest to szczere, a nie koniunkturalne i taktyczne stanowisko.¹⁰ Powinno ono skutkować określonymi, pozytywnymi działaniami administracji rolnej państw członkowskich UE, w tym również polskiej, w zakresie rewitalizacji i wspierania rozwoju licznej ciągle populacji gospodarstw drobnotowarowych.

WNIOSKI

1. Małe (drobne) gospodarstwa rolne spełniają bardzo istotne funkcje gospodarczo-społeczne, historyczno-kulturowe i ekologiczne, są wielofunkcyjne i stabilizują zrównoważony rozwój gospodarczy;
2. Znaczenie małych gospodarstw rolnych było niedoceniane, zarówno w Polsce, jak i na szczeblu unijnym;
3. W obecnej perspektywie gospodarczo-finansowej UE 2014-2020, pojawiają się symptomy pozytywnego nastawienia do małych gospodarstw rolnych i proponuje się objęcie ich specjalnym wsparciem w celu ożywienia i wykorzystania ich predyspozycji do pełnienia różnych funkcji w rozwoju społeczno-gospodarczym i cywilizacyjnym UE;

¹⁰ W tekście Rezolucji występuje również wątek subiektywny, który jest sprzeczny z duchem pozostałego tekstu Rezolucji, mianowicie ekspozycja (s. 12 Rezolucji) niejako zachętę do likwidacji małych gospodarstw, proponując ewentualne wypłacanie całej sumy płatności bezpośrednich za okres do 2020 roku, *łącznie z pewną premią, na przykład na opłatę ubezpieczeniową bądź inne cele, jeśli właściciel sprzeda swoje gospodarstwo rolnikowi towarowemu bądź rozwojowemu*. Sformułowanie to sugeruje, że gospodarstwo małe nie może być ani towarowe, ani rozwojowe, co nie jest prawdą. Niestety widoczne jest, że również wśród polityków szczebla unijnego nie ma jednoznacznych poglądów na kwestię rozwoju gospodarstw drobnotowarowych i najprawdopodobniej w niektórych kręgach, zwłaszcza zbliżonych do liberalnego nurtu ekonomicznego, przeważa pejoratywna opinia na temat tych gospodarstw. Należy mieć nadzieję, że takie myślenie nie będzie dominowało w realizacji polityki rozwoju małych gospodarstw rolnych w Polsce.

⁹ Od wielu lat w Izraelu w Kibucach łączy się produkcję rolną i przemysłową np. hodowlę bydła mięsnego i produkcję lamp elektronicznych.

4. W omawianej Rezolucji, Parlament Europejski sugeruje wielorakie instrumenty w zakresie wspierania rozwoju małych gospodarstw rolnych. Umożliwi to przygotowanie przez państwa członkowskie UE kompleksowego i wieloaspektowego programu wsparcia i rozwoju tych gospodarstw. Zarówno Parlament Europejski, jak i Komisja Europejska nie dają gotowych wzorów takich programów (poza sposobem wsparcia finansowego w ramach wspomnianego *Systemu dla małych gospodarstw*). Jest to zrozumiałe wobec różnej sytuacji i uwarunkowań małych gospodarstw w różnych regionach UE;
5. Należy mieć nadzieję, że w polskiej polityce rolnej właściwie wykorzystana zostanie propozycja zawarta we wspólnej polityce rolnej wobec małych gospodarstw rolnych, tym bardziej, że posiadają one duży potencjał rozwojowy. Optymalny rozwój małych gospodarstw rolnych jest istotny, ponieważ Polska nie jest jeszcze krajem dostatecznie rozwiniętym gospodarczo i powinna w pełni wykorzystywać swoje zasoby ludzkie i materialne. Zapewni to uzyskanie pożądanego zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego i cywilizacyjnego;
6. Niestety, dotychczas nie przygotowano w Polsce kompleksowego i specyficznego programu wspierania rozwoju małych gospodarstw rolnych. Niektóre wstępne propozycje, np. liberalizacji przepisów weterynaryjnych są zbyt płytkie i nadal będą ograniczały odbudowę produkcji zwierzęcej w gospodarstwach drobnych.

LITERATURA

- [1] **GRUCHELSKI M., NIEMCZYK J. 2011.** *Znaczenie drobnotowarowych gospodarstw rolnych; jak je skutecznie wspierać*. Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego, Wyższa Szkoła Menedżerska, Warszawa, Nr 1, 112-116.
- [2] **NIEMCZYK J. 1991.** Rolnictwo rodzinne w Polsce, Spółdzielnia „Wydawnictwo Ludowe”, Warszawa.
- [3] **Projekt rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie przyszłości małych gospodarstw rolnych (2013/2096(INI))** (w. internetowa, wrzesień 2014 r.).
- [4] **Szczegółowy opis płatności bezpośrednich w Polsce w latach 2015–2020.** Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (wersja internetowa, wrzesień 2014 r.).